

значення, так як на їхню долю припадає основне навантаження в організації сільської місцевості, осередків сільськогосподарського виробництва, агропереробки, зеленого туризму, наданні адміністративних послуг громадянам тощо. По-друге, демографічна політика держави повинна мати стимулюючі заходи для відновлення чисельності населення у всій Лохвицькій громаді, особливо у поселеннях, які знаходяться на межі зникнення. Такі заходи можуть бути ефективними лише при розвитку галузей промисловості, інших сфер діяльності на території громади, що можна розглядати як третій чинник. Вагомим чинником є розбудова інфраструктури, зокрема, транспортної, щоб забезпечити надання послуг населенню на якісному рівні та з мінімальними витратами часу.

Список використаних джерел:

1. Інформаційна система управління освітою в Полтавській області. URL: <https://pl.isuo.org/schools/view/id/20518>
2. Історична довідка Лохвицького району. URL: <https://lohvica-rayrada.gov.ua/istorichna-dovidka-13-14-56-05-04-2016/>
3. Лохвицька громада. URL: <https://gromada.info/gromada/lohvicka/>
4. План соціально-економічного розвитку Лохвицької територіальної громади на 2021 рік. URL: <https://lmr.gov.ua/plan-socialnoekonomichnogo-rozvitku-15-33-30-06-11-2019/>
5. Стратегія розвитку Лохвицької міської об'єднаної територіальної громади до 2028 року. Полтавська область. URL: <https://lmr.gov.ua/strategiya-rozvitku-lohvickoi-miskoi-ob%E2%80%99ednanoi-teritorialnoi-gromadi-14-15-01-04-11-2021/>

ІЄРАРХІЯ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ СИСТЕМ В РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

П.В. Шуканов

parus2133@gmail.com

*кафедра туристичного та готельного бізнесу Полтавського університету
економіки і торгівлі, м. Полтава*

А.А. Шуканова

shukanova0707@gmail.com

*кафедра географії, методики її навчання та туризму Полтавського
національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, м. Полтава*

В останні десятиріччя у науковій літературі та засобах масової інформації багатьох країн світу все більше актуальними стають питання про загальнолюдські проблеми розвитку. Відповідні наукові дослідження та дискусії сприяли тому, що були виділені та класифіковані певні глобальні проблеми людства. В процесі їх вивчення особливе значення має географія та суспільно-географічні методи дослідження антропосфери в контексті взаємозв'язку «людина – суспільство – природа».

Основним ініціатором розгляду загальнопланетарних проблем людства є Римський клуб – міжнародна неурядова організація, офіційно створена у квітні 1968 року. За задумом першого президента цієї організації А. Печчеї, діяльність Римського клубу повинна привернути увагу світової, в тому числі наукової громадськості до довготривалих і гострих проблем цивілізації. У спеціальних

доповідях, підготовлених під егідою Римського клубу, глобальні проблеми спочатку аналізуються в контексті функціонування тотально-планетарної системи «природа – людина – суспільство – техніка», тобто з урахуванням взаємозв'язку і взаємовпливу соціальних та природних підсистем. Під впливом таких доповідей як «Світова динаміка» (Д. Форрестер, 1971), «Межі зростання» (Д. Медоуз, 1972), «Людство у поворотного пункту» (М. Месарович і Е. Пестель, 1974) та інших наукових публікацій було розроблено концептуальне підґрунтя стратегії сталого розвитку світу [1].

При цьому передбачається необхідність пристосування світової цивілізації до можливих соціоприродних змін, з метою підготувати людство до неминучих кризових трансформацій, які можна змодельовати, а потім їх же ініціювати та контролювати. Моделювання подібного роду вперше було здійснено групою Д. Медоуза, яка розглядала весь світ як єдине ціле, тобто як глобальну цілісну систему, яку можна не тільки моделювати, але й програвати альтернативні варіанти її поведінки. Тому в цілому сталий розвиток – це керований розвиток суспільства та його впливу на природу. Основою такої керованості є системний підхід і сучасні інформаційні технології та досягнення кібернетики. На основі цього стає можливим програмування різних варіантів розвитку, з високою точністю прогнозування їхніх результатів для подальшого вибору оптимального напрямку трансформації різноманітних суспільно-географічних систем.

У аналітичній роботі Римського клубу «Межі зростання» (Meadows D. *The Limits to growth*. – NY, 1972) викладені основи динамічної моделі «світової системи» Д. Форрестера. Його учень Д. Медоуз очолював спеціальну групу вчених, які в даній доповіді сформувавши систему першого покоління комп'ютерних моделей, призначену для дослідження довгострокових тенденцій світового розвитку. Принципові основи моделювання розвитку світової (глобальної) системи (за Д. Форрестером) припускає розгляд меж зростання з урахуванням таких чинників розвитку як виснаження природних ресурсів, криза забруднення навколишнього середовища, проблема перенаселення планети, зменшення відносного рівня харчування населення світу тощо [3, с. 155 – 193].

Ключовим елементом в дослідженнях Римського клубу став «феномен людини та суспільства», який спотворює хід природних процесів задоволення своїх потреб. В результаті стимулюється необмежений споживчий попит, наростання якого порушує традиційні, нормальні біологічні умови існування людства. Таким чином проблема глобальної кризи безпосередньо пов'язана з питанням про співвідношення внутрішньої та зовнішньої визначеності об'єкту як прояву взаємозв'язку якісного та кількісного впливу антропосфери на довкілля. При цьому індустріальна фаза розвитку взаємодії суспільства і природи характеризується кількісними, матеріально-економічними пріоритетами. Саме в цьому її головна відмінність від традиційного укладу життя людини. На практиці це виявляється в створенні «економічної людини» та в надмірній економізації життєдіяльності суспільства.

Одночасно все більш актуальним повстає гео економічна проблема для всіх національних держав світу, на яку особливу увагу звертає завідувач відділу екологічної та природно-техногенної безпеки Державної установи «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», професор А. В. Степаненко: «Формується новий світ ТНК зі своїми геостратегічними інтересами. Сукупні валютні резерви цього світу у 5-6 разів перевищують резерви центральних банків усіх країн планети... Роль національних держав відходить на другий план, транснаціональний капітал перебуває поза юрисдикцією урядів. Головна регулююча особливість глобального ринку в тому, що він знищує не відсталість, а відсталіх» [2, с. 259].

Результати системного аналізу впровадження концепції сталого розвитку свідчать про те, що відповідна стратегія подолання кризи передбачає пріоритет глобального підходу, але з урахуванням можливостей, інтересів та перспектив розвитку різних регіонів світу. Саме тому одним з рішень Конференцій ООН (Ріо-де-Жанейро, 1992) передбачено створення спеціальної Комісії зі сталого розвитку за участю представників усіх країн світу. «Це рішення має сприяти забезпеченню глобального управління соціально-екологічної сферою, поєднанню національних та загальнолюдських інтересів при виході світової спільноти на рівень сталого розвитку». Фактично передбачається створення такої системи координації та контролю, яка може поєднувати локально-національні, регіонально-міжнародні та планетарно-антропосферні підходи до вирішення суперечностей в рамках взаємодії «природа – суспільство – техніка».

Оскільки основним елементом антропосфери, як складової частини географічної оболонки, є соціум, який відображає предметно духовний світ людини з її свідомістю, діяльністю і спілкуванням у процесі свого розвитку. Конкретизуючи поняття об'єкту суспільної географії – антропосфера (М. Д. Пістун), суспільство (О. І. Шаблій) або ландшафтна оболонка (О. Г. Топчієв), враховуємо також точку зору професорів Харківського національного університету Л. М. Немець і К. А. Немець, які розглядають у якості об'єкту дослідження та вивчення соціально-географічну систему (соціогеосистему), або суспільно-географічну систему (СГС). Суспільно-географічна система визначається нами як гетерогенно-різноманітна система, яка складається з різних за рівнем узагальнення та ієрархії суспільно-соціально-природних елементів або підсистем, що знаходяться у взаємодії між собою і навколишнім середовищем через потоки речовини, енергії та інформації у географічному просторово-часовому континуумі. Таким чином, з сучасних позицій системного підходу та суспільної географії, загальним об'єктом даної науки виступає глобальний цивілізаційний простір, якому відповідає глобальна суспільно-географічна система (соціогеосистема).

При формуванні суспільно-географічної картини світу у вітчизняній науці відбувається перехід від формаційного підходу, який домінував раніше, до цивілізаційного підходу. Основою такого підходу є концепція поступального розвитку єдиної світової цивілізації як системної сукупності різних, але взаємопов'язаних між собою регіональних (макрорегіональних) субцивілізацій.

Цивілізаційні закономірності розвитку антропосфери розглядаються в системній єдності просторово-часової парадигми «премодерн-модерн-постмодерн». Відповідно до даної парадигми вся історія розвитку взаємодії суспільства і природи поділяється на три етапи – традиційний (премодерн, доіндустріальний), сучасний (модерн, індустріальний), інформаційний (постмодерн, постіндустріальний).

Методологія суспільно-географічного дослідження цивілізаційного розвитку СГС різних рівнів спирається на географічний, системний, синергетичний та історичний підходи. На основі даних підходів ми визначаємо закономірності формування та виділення ієрархічних рівнів сучасних суспільно-географічних систем:

1) глобальна СГС – світове господарство і майбутня глобальна економіка (офіційне управління здійснюється через підрозділи ООН);

2) макрорегіональні СГС – прикладом є Європейський Союз та інші міжнародно-інтеграційні угруповання світу;

3) національно-державні СГС – за сучасним офіційним визнанням ООН це 195 суверенних держав світу;

4) регіональні СГС (регіони держави на її вищому адміністративно-територіальному рівні, наприклад, області та міста обласного значення України);

5) локально-територіальні (місцеві) СГС (адміністративні одиниці в межах відповідних регіонів, або регіональних СГС, наприклад, адміністративні райони Полтавської області після реформи 2020 року: Полтавський, Кременчуцький, Миргородський та Лубенський райони. До цього ж рівня відносяться територіальні об'єднанні громади та населені пункти в межах відповідного адміністративного району або громади.

Прикладом впровадження та врахування концепції сталого розвитку на регіональному та локально-територіальному рівнях СГС є Програма економічного і соціального розвитку Полтавської області [4] та Стратегія Полтавської міської територіальної громади на 2023-2027 роки [5]. Досвід реалізації концепції сталого розвитку свідчить про важливість врахування геопросторової ієрархії суспільно-географічних систем як відображення їх системно-цілісної взаємодії від глобального до локально-територіального рівня. Таким чином зростає значення географії та теоретико-методичних засад і практичних навичок щодо виявлення закономірностей геопросторової трансформації та загальносистемної організації на основі поєднання стратегічного прогнозування та територіального планування сталого розвитку відповідної системи.

Список використаних джерел

1. Горбатенко В. Римський клуб і організація трансдисциплінарних проектів з довгострокового прогнозування глобальних проблем. *Політичний менеджмент*. 2012. № 3. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/gorbatenko_rymskyi.pdf

2. Інноваційно-інвестиційна і технологічна безпека трансформації регіональних економічних систем : [монографія] / За наук. ред. акад. НААН України М. А. Хвесика. Київ: Наукова думка, 2013. 488 с.

3. Форрестер Д. Мировая динамика / Джей Форрестер; [пер. с англ. А. Ворошук, С. Пегов]; под ред. Д. Гвишиани, Н. Моисеева. М. : ООО Издательство АСТ; СПб.: Terra Fantastica, 2003. 379 с.

4. Програма економічного і соціального розвитку Полтавської області на 2023 рік. URL: <https://media.poda.gov.ua/docs/5ljfvarg/programa-ekonomichnogo-i-sotsialnogo-rozvytku-poltavskoyi-oblasti-na-2023-rik.pdf>

5. Стратегія Полтавської міської територіальної громади на 2023-2027 роки. URL: <https://www.rada-poltava.gov.ua/display/22907>

РОЗДІЛ 5

ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ Й ТУРИЗМУ.

ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ

З ТУРИЗМУ

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ ТА СОЛІДАРНИЙ ТУРИЗМ В УКРАЇНІ, ЇХ

СПЕЦИФІКА ТА ЗНАЧЕННЯ

А.І. Василенко

nvasilenko704@gmail.com

В.С. Пацюк

viktoriia.patsiuk@gmail.com

*кафедра туризму та економіки Криворізького державного педагогічного
університету, м. Кривий Ріг*

Повномасштабне вторгнення до нашої країни двояко позначилось на туристичній діяльності: з одного боку туристична сфера зазнала значних викликів, з іншого активно почали розвиватись нові види туризму: військовий, темний, волонтерський та солідарний. Якщо етичність розвитку військового та темного туризму в наші дні викликає дискусії, то становлення волонтерського та солідарного туризму сприймається однозначно позитивно.

Проблематика волонтерського та солідарного туризму відносно нова і в науковій літературі різновекторно висвітлюється лише з ХХІ сторіччя. Однак вже наявні значні наукові доробки як іноземних: С. Веарінг, Н. МакГехі, М. Калланан, С. Томас, К. Картер, Дж. Батчер, П. Сміт, Х.Л. Сін, так і вітчизняних вчених: І.І. Смірнов, О.О. Любіцева, В.К. Кіптенко, М.О. Растрова, О.О. Долинська, І. Кирилюк, Л. Швертко, М. Геваковська, В. Бойко. Свій внесок у дану проблематику намагались зробити і автори даного дослідження [4].

Український волонтерський рух – явище поки відносно молоде. До 2014 р. волонтерство у нашій країні розвивалося досить повільно, особливо коли порівнювати з іншими країнами. Як свідчить рейтинг «World Giving Index», 2010 р. Україна посідала лише 150-е місце у світі (тільки 5 % населення було залучено до волонтерської роботи), але Революція Гідності, анексія Криму та війна на Донбасі все змінили. На першому етапі збройної агресії в лютому-квітні 2022 р. сотні тисяч людей знов розпочали волонтерську діяльність задля допомоги співгромадянам в організації опору російської агресії, надання